

Οἱ Βρεττανοὶ ὅμως ἀποικοῦντες σκοπὸν ἔχουσι τὴν ἐγκατάστασιν. Καὶ πρῶτον μὲν συνιστάσι βουλὰς, δεῦτερον δὲ ἐκκλησίας, καὶ μεταξὺ τῶν ἀποίκων ὑπάρχουσι ῥήτορες, ἱερεῖς, δημοσιογράφοι· ἐνδεδυμένοι δὲ κατὰ τοὺς τρόπους τοῦ Λονδίνου διαιτῶνται ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ἐκεῖ· καὶ οὕτως ἡ ἀποικία καθίσταται ταχέως εὐδαίμων καὶ ἐλευθέρα Ἀγγλία.

28 Ὀκτωβρίου.—Ὅσον προχωροῦμεν τόσον καθίσταται στενότερος ὁ πορθμὸς μεταξὺ τῶν ὑφάλων τοῦ κοραλίου καὶ τῆς στερεᾶς. Ἐξ ἀριστερῶν ἡ παραλία κατακαίεται καὶ φαίνεται ἔρημος τὴν ἡμέραν· ἐκ δεξιῶν ἀδιάκοπος σειρά νησιδίων, βραχίων καὶ χλοερῶν παρουσιάζεται εἰς τὰς ὄψεις μας. Ὅπόσον περίεργος ἡ κατασκευὴ ὄλων τούτων τῶν κοραλίνων νησιδίων! Οἱ κλώνες τοῦ δένδρου, φυόμενοι εἰς τὸ ἕλκος τῆς θαλάσσης, περιτυλίσσονται ὡς κλημητιδες· ἀπὸ ἐν μόνον στέλεχος ἐξέρχονται χίλια κλαδιά πλήρη πετρωδῶν καὶ ζώντων ἀτόμων. Τὸ ὑποβρύχιον τοῦτο δάσος ἀνυψούμενον φθάνει διὰ τῶν πολυπληθῶν κλαδίων του εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· ἀλλ' ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀήρ ξηραίνουσι τὰς ἄκρας του. Τὰ φύκη κυμαίνόμενα ἀναμιγνύονται εἰς τὴν ἄκραν τοῦ δένδρου, καὶ ἄλλα χόρτα καὶ ξύλα περιπλανώμενα συσσωρεύονται ἐκεῖ, καὶ οὕτω πως ἔδαφος ἐξ ἄμμου καὶ χύμακτος σχηματίζεται καὶ ἡ νῆσος, κεκαλυμμένη ἀπὸ δενδρῖα πράσινα, φαίνεται ὡς τις κυμαίνουμένη ὄασις, θεμελιουμένη ἐπὶ τοῦ στελέχους ἐνὸς μόνου πετρίνου δένδρου. Πλέοντες ἐπὶ λέμβου παρατηροῦμεν μετὰ προσοχῆς τοὺς μυιάνδρους τοῦ ἐπικινδύνου τούτου δαιδάλου.

Ἐχομεν πάντοτε δύο σκοποὺς παρατηροῦντες τὰς ὑφάλους· καὶ πολλαὶ μὲν τούτων εἶναι σημειωμέναι εἰς τὸν χάρτην, τὰς ἄλλας ὅμως μαντεύομεν βλέποντες τὸ περὶ αὐτὰς χρῶμα τῆς θαλάσσης.

Ἀφ' οὗτου ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ Νεόκαστρον ὁ Λογὴν δὲν ἀφῆκεν οὔτε λεπτὸν τὴν λέμβον· ἐν αὐτῇ γέεται καὶ οἱ ἀνήσυχαι ὀφθαλμοὶ του εἶναι ἐξημμένοι ὡς ἂν ἐπασχε πυρετὸν· ἀλλὰ περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἡμίσειαν ὄραν τῆς ἐσπέρας, ἐνῶ ἐπροχωροῦμεν μετὰ ταχύτητος καὶ ὁ ἥλιος ἀντανεκλάτο εἰς τὴν θάλασσαν ὡς εἰς καθρέπτῃν, οὕτως ὥστε καθίστατο ἀδύνατον νὰ προσηλώσωμεν τὸ βλέμμα εἰς αὐτὴν, αἴφνης ὁ σκοπὸς ὁ παρατηρῶν ἄνωθεν τοῦ μεγάλου ἱστοῦ, ἀφῆκε φωνὴν τρομερὰν εἰπὼν· «Σιάπαλος ἐμπρός!» Καὶ ἡμεῖς ὀρμώμεν ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτὸν καὶ μετὰ τσαύτης ταχύτητος, ὥστε θὰ ἐπίπτομεν ἀκάθεκτοι κατὰ τοῦ βράχου. Καὶ ὠχρίασαν μὲν οὐκ ἀλίγοι, ὅπως κίηποτε ὅμως κατωρθώθη καὶ ἀπεφύγομεν τὸν κίνδυνον.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ πλοῦς θὰ καθίστατο κινδυνώδειςτος τὴν νύκτα, ἐρρίψαμεν τὴν ἄγκυραν

εἰς μέρος ἀσφαλὲς καὶ ἀμέσως ἐπεδόθημεν εἰς ἀλιεῖαν· μέγας καρχαρίας συνελήφθη ἀπὸ τὰ ἄγκιστρά μας καὶ ἐπὶ μίαν ὄραν συνταράττεται ὀπισθεν τοῦ πλοίου ὡς ἄλλη λέμβος ῥυμουλουμένη. Στρογγύλος ὢν καὶ παχὺς, ῥωμαλέος καὶ ἄγριος, καὶ δεκαεξὶ ποδῶν μῆκος ἔχων, ὁ δαίμων οὗτος τῶν θαλασσῶν ἔχει καὶ τὴν ὄψιν τρομερὰν. Εἶναι περιεργότατον νὰ βλέπῃς τοὺς πλέοντας πέριξ αὐτοῦ μικροὺς ἰχθῦς τοὺς ὀνομαζομένους «ναυκλήρους.» Καὶ δύο μὲν ἐξ αὐτῶν πλέουσι περὶ τὰς μεγίστας γνάθους τὰς ἐχούσας τέσσαρας σειρὰς ὀδόντων, οἱ δὲ ἄλλοι παρὰ τὴν ῥάχιν. Φαίνεται ὅτι ὡς ἀληθεῖς κύνες προφυλάττουσι τὸ θαλάσσιον τέρας καὶ ὀδηγοῦσιν αὐτὸ εἰς τὰς διαφόρους κινήσεις του. Τέλος πάντων μετὰ γενναίαν πάλην ἀνυψώσαμεν τὸ κῆτος διὰ σχοινίων εἰς τὸ κατὰστρομα ὅπου ἐτάραττε τρομερὰ τὴν οὐρανὸν του· καὶ φονεύσαντες αὐτὸ ἠνοίξαμεν τὴν κοιλίαν του καὶ εὑρομεν τρεῖς μικροὺς καρχαρίας. Φαίνεται δὲ ὅτι τὰ θαλάσσια ταῦτα τέρατα καταπίνουσι τοὺς ἰχθῦς ὡς ἂν ἦσαν κατὰπότια, διότι εὑρομεν ἕνα τοιοῦτον δολζῶντανον καὶ πάλλοντα, τὸν ὁποῖον ἐτηγανίσαμεν ἀμέσως ὀνομάσαντες Ἰωάνν' ἦτο δὲ φρικώδης τὴν γεῦσιν.

^{Ἐπιτελὴ συνέχισμα.}

N.

ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

καὶ ἀπολογία Ἑλληνος λογίου ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ ἔτος 1669.

Ἐκ τῶν πολυκρίθμων περιηγητῶν, οἵτινες πρῶτοι ἐπιστημονικώτερον ἔγραψαν περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν δεσποτείαν, δύο σήμερον θεωροῦνται ὡς οἱ ἀρχαιότεροι, καὶ ὡς οἱ πρόδρομοι οὕτως εἰπεῖν τῆς μεγάλης στρατιᾶς τῶν περιηγητῶν, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὰς Ἀθῆνας καὶ περιέγραψαν αὐτὰς, ὁ Μπαμπὲν (Babin) καὶ ὁ Γκυλιέτ (Guillet de Saint-George ἢ De la Guilletière).

Ὁ πρῶτος, Ἰησουΐτης ἱεραπόστολος Γάλλος, ἐπὶ πολὺ διαμείνας ἐν Ἀθήναις ἔγραψεν ἔκθεσιν τῷ 1672 περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν τῇ αἰτήσει τοῦ ἱερέως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβευος τῆς Γαλλίας Ναωντέλ, ἧτις ἐξεδόθη ἐν Λουγδούνῳ τῷ 1674.

Ὁ δεύτερος δὲ, λόγιος Γάλλος σύγχρονος τῷ Babin, δὲν εἶναι κυρίως περιηγητῆς· διότι, καθ' ἃ οἱ σύγχρονοι αὐτῷ κριτικοὶ διέλαβον καὶ ἐκ τοῦ βιβλίου του καταφαίνεται, οὐδέποτε εἶδε τὰς Ἀθῆνας, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι συνέγραψεν ἐν Γαλλίᾳ σκηρῖθις ἐπὶ πληροφοριῶν ἀκριβῶν τῶν ἐν Ἀθήναις διαμενόντων καπουτσίνων, αἵτινες ἄγνωστον πῶς περιῆλθον εἰς χεῖράς του. Τὰς πληροφορίας ταύτας τῶν καπουτσίνων μελετήσας ἐπισταμένως καὶ συμπληρώσας ἐκ τῶν πε-

ριγραφῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἐκ τῶν μελετῶν τῶν νεωτέρων, ὧν σπουδαιότερος τότε ἦτο ὁ Μεούρσιος, ἔχων ὑπ' ὄψιν του δὲ καὶ τοπογραφικὸν χάρτην τῶν Ἀθηνῶν, ἐξέδωκεν ἐν εἰδει συγγραφῆς περιηγητοῦ βιβλίον, ὅπερ ἐπέγραψεν «Ἀρχαίαι καὶ Νέαι Ἀθῆναι». Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει βεβαίως πολλὰ ἐσφαλμένα καὶ μὴ ἀκριβῆ, οὐχὶ ὅμως μυθώδεις διηγήσεις καὶ καθαρῶς τῆς φαντασίας ἐπινοήματα· φαίνεται μάλιστα ἐκ τῆς ὅλης διηγήσεως, καὶ ἐκ συγκρίσεως ἐτέρων περιγραφῶν ὅτι ἐποίησατο καλῆν καὶ ἔντιμον χρῆσιν τῶν εἰς χεῖράς του πηγῶν.

Αἱ «Ἀρχαίαι καὶ Νέαι Ἀθῆναι» τοῦ Guillet ἐξεδόθησαν ἐν Παρισίοις τῷ 1675, ἀναφέρεται δὲ ἐντὸς ὅτι ἡ περιήγησις ἐγένετο τῷ 1669, καὶ ὅτι ὁ περιηγητὴς εὗρίσκειτο ἐν Ἀθήναις μὲν Ἀπριλίῳ τοῦ ἔτους τούτου. Ἴσως ἡ χρονολογία αὕτη, ὡς λέγει ὁ Labord, εἶναι ἡ τῶν ἐγγραφῶν καὶ τῶν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολῶν.

Ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῦ Guillet μεταφέρομεν εἰς τὰς στήλας τῆς Ἑστίας περιγραφὴν σχολείου ἐν Ἀθήναις ὑπάρχοντος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, καὶ ἀπολογίαν τινὰ λογίου Ἑλλήνος κληρικοῦ λεχθεῖσαν πρὸς ἀνασκευὴν τῶν μομφῶν, αἱ συνήθως προσῆπτον τότε κατὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ περιηγηταί. Μεταφέρομεν δ' ἐνταῦθα τὴν σκηνὴν δλόκληρον, ὡς περιγράφει ταύτην ὁ Guillet, παραλιπόντες μόνον μέρος τινὰ τῆς ἀπολογίας μὴ ἄξια λόγου.

«Ἐξήλθομεν ἐκ τῆς οἰκίας, γράφει ὁ Guillet, μετὰ τοῦ ὀδηγοῦ ἡμῶν Γενιτσάρου καὶ ἀφήσαντες ἐν ἀριστερᾷ τὴν ἀγορὰν ἐτρέπημεν τὴν ἀγούσαν εἰς Κεραμεικὸν, οὐδαμοῦ ἐπιστήσαντες ἐν τῷ μεταξῷ τὴν προσοχὴν. Ὅτε δ' ἐφθάσαμεν εἰς τὰς ἐσχάτας τῆς πόλεως οἰκίας, τὰς κειμένας πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Θεσῆως, ἐξ οὗ ἀρχεται ἡ ὁδὸς, ἡ φέροισα πρὸς τὴν Ἀκαδημειαν, ὁ ὀδηγὸς ἐπρότεινε νὰ εἰσέλθωμεν εἰς οἰκίαν φίλου τοῦ Ἑλλήνος αὐτόθι διακείμεντος, ὁ ὁποῖος ἦτο διδάσκαλος. Τὴν πρότασιν ταύτην ἀσμένως ἀπεδέχθημεν· ἀλλ' ὁποῖα ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς ἡμῶν, ἐχόντων τὴν φαντασίαν ἔμπλεον τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ὁποῖα ἡ λύπη, μαθόντων παρὰ τοῦ ὀδηγοῦ ὅτι ὁ διδάσκαλος οὗτος ἦτο ἀπλοῦς τεχνίτης· ἡμεῖς δὲ ἤλθομεν νὰ ἴδωμεν τοιοῦτου φυράματος ἄνθρωπον, κατέχοντα τὴν θέσιν τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν!

Ἐν τῷ σχολείῳ εἰσελθόντες εὗρομεν 30 περίπου παῖδας καθημένους ἐπὶ θρανίων, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντας τὸν διδάσκαλον, διδάσκοντα αὐτοὺς τὴν ἀνάγνωσιν. Ὁ διδάσκαλος ἰδὼν ἡμᾶς ἠγέρθη καὶ ὑπέδεχθη φιλοφρόνως· περὶ τὰς φιλοφροσύνας δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν εἶναι φειδωλόν. Ὁ ὀδηγὸς ἡμῶν παρεκάλεσε τὸν διδάσκαλον νὰ μὴ διακόψῃ τὸ μάθημα, ὅπως δείξῃ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν

εὗρον εὐφυστάτην, καὶ πολὺ ἀπέχουσαν τῆς ἡμετέρας· διότι ὁ διδάσκαλος ἐδίδασκεν ὅλους τοὺς μαθητὰς τὴν ἀνάγνωσιν ἄνευ συγχύσεως, καὶ διὰ τρόπου τηροῦντος ἄγρυπνον τὴν προσοχὴν ἐκάστου τῶν μαθητῶν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀναγινωσκόμενα.

Ὅλοι οἱ παῖδες μετεχειρίζοντο ὅμοιον βιβλίον πρὸς ἀνάγνωσιν, ἕκαστος ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὸ ἴδιον. Ἡ διδασκαλία δ' ἐγένετο οὕτως· εἰς τοὺς 30 παῖδας ἐδίδεν ὁ διδάσκαλος πρὸς ἀνάγνωσιν 30 λέξεις λόγου συνεχοῦς· ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν ἀνεγίνωσκε τὴν πρώτην λέξιν, ὁ δεύτερος τὴν δευτέραν, ὁ τρίτος τὴν τρίτην καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὁ ἀναγνώσας δὲ ὀρθῶς τὴν ἰδίαν λέξιν ἐπανελάμβανεν ὑστερον καὶ τὰς τριάκοντα. Τὸν μὴ δυνήεντα δὲ ν' ἀναγνώσῃ τὴν λέξιν τῆς σειρᾶς του, διεδέχετο ὁ ἀμέσως ἐπόμενος, ὁ ὁποῖος ἐπρόσεχε καὶ ἐπεμελεῖτο ν' ἀναγνώσῃ ὀρθῶς. Τοῦτο δ' ἐγένετο μέχρι οὗ περὶ τῶν 30 λέξεων. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου οἱ μαθηταὶ ἦσαν ἀδιαλείπτως προσεκτικοὶ ἕκαστος φιλοτιμούμενος νὰ φωνῇ καλλίτερος τοῦ πρὸ αὐτοῦ, ἡ δὲ κατὰ μέρος διδασκαλία ἐνὸς ἐκάστου τῶν παίδων καθίστατο κοινὴ, ἀναμιγνυομένη αὐτῇ καὶ συνεχοῦς τινος ἀμοιβαίας ἀμιλλῆς. Ὅπως δὲ ὁ διδάσκαλος ἐμπυδίζῃ τοὺς παῖδας ἀπὸ τοῦ νὰ προσέχουσιν ἕκαστοι εἰς τὴν ἰδίαν μόνον λέξιν τῆς σειρᾶς των, μετέβαλε συνήθως τὴν σειράν. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶχε καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα ὅτι δὲν ἤρχετο ἀνὰ εἰς τῶν μαθητῶν ν' ἀναγνώσῃ ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου τὸ μάθημά του, ἀλλ' ὁ ἡγούμενος ἐγένετο, οὕτως εἰπεῖν, διδάσκαλος τοῦ ἐπομένου.

Ὁ ὀδηγὸς θέλων ν' ἀφήσῃ ἡμᾶς ἐλευθέρους ἐντελῶς, ἀπῆλθεν ἐπὶ προφάσει ἀσχολίας εἰπὼν ὅτι δὲν θέλει βραδύνει νὰ ἐπανέλθῃ.

Ἡ πρὸς ἡμᾶς φιλοφροσύνη τοῦ διδασκάλου ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀποποιηθῶμεν τὸ πρόγευμα, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκληθήμεν. Εἰσήλθομεν εἰς δωμάτιόν τι, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐφρόντισε προηγουμένως νὰ ἐξαγάγῃ τὴν γυναικᾶ του, καὶ στείλῃ εἰς τὴν γειτονίαν, πράξας τοῦτο ἐκ ζηλοτυπίας ἑλληνικῆς, καὶ ἐκάλεσε πρὸς συνομιλίαν δύο καλογῆρους φίλους του. Οἱ δύο οὗτοι καλόγηροι ἐθεωροῦντο τότε ὡς οἱ σοφώτεροι ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ διδάσκαλος ἐξύμνησε προηγουμένως τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Εἰς τὴν τράπεζαν παρέθεσεν αὐγοτάραχον τῆς Ἀρτας... οὕτινος οὐδὲν ἐπακτικώτερον πρὸς οἶνον... μετὰ δὲ τοῦτο γλῶσσαν βοῶς θαυμασίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἴμεθα ἡναγκασμένοι εὐγενῶς φερόμενοι ἢ νὰ φάγωμεν ἢ νὰ

1 Ὁῦτω φαίνεται τότε ἐκάλλον τὰ φωτάρια τῆς Λουγαροῦς. λιμνοθλάσσης εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἰχθυοτρόφου.

προσποιηθώμεν ὅτι τρώγομεν, διότι προηγου-
 μένως εἶχομεν γευματίσει. Οἱ καλόγηροι δὲν ἔ-
 φαγον, ἅτε ἀπέχοντες τῆς κρεωφαγίας. Ὁ οἶ-
 νος ἦτο ὁ καλλίτερος τοῦ τόπου· διότι συνήθως
 ὁ οἶνος ἐν Ἀθήναις εἶναι μέλας καὶ μὴ ἡδύς, θὰ
 ἦτο δὲ καλλίτερος ἐὰν δὲν προσέθετον ὕδωρ κα-
 τὰ τὴν κατασκευὴν, ὅπερ ἀφαιρεῖ τὴν οὐσίαν
 αὐτοῦ. Ὁ καλλίτερος οἶνος τῶν μερῶν τούτων
 εἶναι ὁ τῆς Ναυπάκτου. Πρὸς μεσημβρίαν τῆς
 οἰκίας, ἐν ἣ εὐρισκόμεθα, καὶ σχεδὸν ὑπὸ τὰ πα-
 ράθυρα αὐτῆς ὑπῆρχε μικρὸν περιφραγμὰ ἀμ-
 πέλου, κάκιστα κεκαλιεργημένης, ἃν καὶ οἱ
 κλάδοι αὐτῆς ἦσαν ἀρκούντως εὐμεγέθεις, καὶ
 τόσον καλῶς τετραμμένοι, ὥστε ἐκάλουν τὴν
 προσοχὴν τοῦ διδασκάλου εἰς καλλιτέραν αὐ-
 τῆς θεραπείαν. Διὸ ὅταν εἶπεν εἰς ἡμᾶς ὅτι ὁ
 οἶνος δὲν ἐπίομεν προήρχετο ἐξ ὁμοίας ἀμπέλου
 πρὸς τὴν ἐν τῷ περιφραγμάτι, δὲν ἠδυνήθημιν νὰ
 μὴ παρατηρήσω ὅτι ἦτο ῥαθυμία αὐτοῦ νὰ μὴ
 καλλιεργήσῃ καὶ προαγάγῃ αὐτὴν ταύτην. Ὁ
 εἶς τότε τῶν καλογήρων, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ θεω-
 ρούμενος εὐφυέστερος, ὑπολαβὼν ἀπάντησεν εἰς
 γλῶσσαν Ἰταλικὴν, ἣν ὠμίλει ἀρκούντως ὀρθῶς,
 ὅτι ἀληθῶς ἡ γῆ ἦτο καλὴ, καὶ ὅτι ἠδύνατο νὰ
 θρέψῃ καλὰς ἀμπέλους, ἀλλὰ, προσέθηκε, καὶ
 ὡς πρὸς τοῦτο δὲν προωδεύσαμεν πολὺ. Αἱ στα-
 φυλαὶ δύνανται νὰ κρέμωνται ἐκεῖ 40,000 ἔτη,
 ἀλλ' ὁ οἶνος δὲν θὰ κατασταθῇ ποτὲ ἔτοιμος
 πρὸς πόσιν. Εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἐρρί-
 ψαμεν ἀμοιβαίᾳ πρὸς ἀλλήλους βλέμματα. Κλή-
 ματα ἀμπέλου μὴ ἀποφέροντα οἶνον ἔτοιμον
 πρὸς πόσιν, ἐφάνη ἡμῖν παράδοξόν τι καὶ γε-
 λοῖον. Δὲν ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθώμεν ὅτι Ἀ-
 θηναῖος ἠδύνατο νὰ εἶπῃ μεγαλειότεραν ἀνοησίαν,
 καὶ δὴ Ἀθηναῖος, οὕτινος τὴν ἀξίαν τοσοῦτον
 ἐξύψωσαν.

Ἐμειλίσσαμεν εἶτα περὶ τοῦ ἄρτου, ὅστις δὲν
 ἐφάνη εἰς ἡμᾶς καλῶς κατασκευασμένος. Ὁ διδά-
 σκαλος εἶπεν, ὅτι τὰ αἷτιον ἦσαν οἱ μύλοι, διότι
 τὰ ὕδατα τοῦ Ἰλισσοῦ εἶχον διαμοιρασθῆ εἰς
 πολλοὺς ἀύλακας, καὶ δὲν εἶχεν ἀρκετὸν ὕδωρ
 ἵνα καλῶς ἀλεσθῇ ὁ σίτος. Καὶ διὰ τί δὲν μετα-
 χειρίζεσθε ἀνεμομύλους; εἶπεν ὁ Δρελιγκστών.

— Ναι, ἀπάντησε ψυχρῶς ὁ καλόγηρος, κα-
 τεσκευασαμέν ποτε τέσσαρας ἐντὸς κοιλάδος,
 ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἐχρησίμωσεν.

Τοὺς λόγους τούτους ἀκούσας, ἀπέβαλον τὴν
 καλὴν δόξαν, ἣν εἶχον περὶ Ἑλλήνων. Δὲν ἠδυ-
 νήθημεν νὰ μὴ γελάσωμεν, καὶ νὰ μὴ εἰπωμεν
 πολλὰ μεταξὺ ἡμῶν λατινιστὶ περὶ τῆς ἀμα-
 θείας τῶν νεωτέρων Ἀθηναίων. Ἐκεῖνοι ἐσιώ-
 πων καὶ ἐποῖον μορφασμούς. Ἐπιστεύσαμεν
 δὲ ὅτι ἤσθάνοντο ὑπερφάνειαν, ὅτι δῆθεν εἶ-
 πόν τι, τοῦτο δ' ἐπηύξησε τὰ ἡμέτερα σκώμματα.
 Ὁ διδάσκαλος ἐμειδία, καὶ δὲν ἔλεγε γρῦ.
 Ἀλλ' ὁ Βερταλδῆ, ὁ μέχρις ἐκεῖνης τῆς στιγμῆς
 σιωπηλὸς, ἐνόμισε καλὸν νὰ εἶπῃ, ὅτι δὲν ἤθελε

νὰ κρίνῃ περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ὡς ἡμεῖς,
 ὑπεστήριξε δὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες κατερωνεύοντο
 αὐτῶν, καὶ ὅτι διὰ τῶν ἀπαντήσεών των, αἷ-
 τινες κατὰ τὸ φαινόμενον ἐφαινότο ὡς παι-
 δικί, ἤθελον ν' ἀποστομώσωσι τὴν ἀδόλεσχον
 ἡμῶν ἀκριτομυθίαν καὶ ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν ἐ-
 νοχλητικῶν ἐρωτήσεων, προσθέσας ὅτι δὲν ὑ-
 πάρχει σκῶμμα μᾶλλον ἐπιτηδειότερον τῆς
 προσπεποιημένης κοφύτης, ὅταν ἐκεῖνοι ἐπε-
 δείκνουν, διὰ τῆς ὁποίας ψυχρῶ αἵματι σκώ-
 πτει τις τοὺς εὐφυῆς ἐπιδεικνύοντας. Ἀλλ' εἰς
 μάτην ἔλεγε ταῦτα, ἡμεῖς ἐνομίζομεν ὅτι αὐ-
 τοὶ ἤθελον νὰ ἐπιδειξῶσι νοῦν· ὄντως δὲ οὗτοι
 ἀκούοντες ἡμᾶς εἶχον τὸ πρόσωπον τόσον βλα-
 κῶδες καὶ σοβαρότητα τόσον ἀνόητον, ὥστε ἀ-
 δύνατον ἦτο νὰ φαντασθώμεν τὸ ἐναντίον. Πρὸς
 τούτοις δὲ ὅταν ἤρχισα νὰ διηγῶμαι αὐτοῖς, ὅτι
 ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις ἄλλοτε ἄνθρωπος ἐνδοξος
 καλούμενος Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἐλεσηλάτησε τὴν
 Κωνσταντινούπολιν, ἣν τότε ὀνόμαζον Βυζάν-
 τιον, ἐπεδείκνουν θαυμασμὸν ἐπὶ τῇ διηγῆσει
 ταύτῃ. Ὅταν ἐπίσης ἐμνημόνευσα τῶν ὀνομά-
 των τῶν περιωνομοτέρων ἀρχαίων κατοίκων,
 τοῦ Ὀλυμπιοδώρου, τοῦ Θρασυβούλου, τοῦ Ἀρ-
 μοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, διέκοπτον τὴν
 σειρὰν τοῦ λόγου μου καὶ ἠρώτων ἐὰν οἱ ἄνδρες
 ἐκεῖνοι ἦσαν καλοὶ Χριστιανοί, καὶ ἂν κατήγον-
 το ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἂν ἦσαν ἀξιοὶ
 νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸν Δημήτριον Βενιζέλον,
 Σταμάτην Παλαιολόγον καὶ Πολυμέμον Ζαρολῆν·
 ἐν γένει δὲ εἰς ἕκαστον τῶν μεγάλων ἀνδρῶν
 οὓς ἀνέφερον μοὶ ἀντέτασσαν τὰ ὀνόματα τῶν
 δημογερόντων τῆς πόλεως των.

Ἐπὶ τέλος ὁμοῦς ὁ καλόγηρος ἀφαιρῶν τὸ
 προσωπεῖον, καὶ οἰοῦναι δικαιολογῶν τὴν ὑπό-
 νοικον τοῦ Βερταλδῆ,

— Ἀδιαφορῶ περὶ τῶν Ἀλκιβιαδῶν ὑμῶν
 καὶ τῶν Ὀλυμπιοδώρων, εἶπε μετὰ πάθους ῥη-
 τορικοῦ· ὅστις ἤθελεν ἀναρτῆσαι τὴν ὑπαρξίν
 αὐτοῦ ἐκ τῆς γεννησιότητος ἐκείνων ἢ ἐκ τῆς
 συνέσεως τοῦ Φωκίανος, ἤθελεν εἶσθαι τόσον
 μωρὸς, ὅσον ὁ Σωκράτης ἦτο σοφός. Οὐδὲ εἰς
 ὑπάρχει τῶν Φράγκων τῶν ἐπισκεφθέντων τὰς
 Ἀθήνας, καὶ ἰδόντων τὴν κατάστασιν τοῦ τό-
 που, τὴν τοσοῦτον ἀλλοίαν τῆς ἀρχαίας, ὅστις
 δὲν ἐλεηνολόγησε τὴν θέσιν ἡμῶν, καὶ δὲν ἔ-
 δεῖξε λύπην ἐπὶ τῇ θέξ πώλεως τόσον περιω-
 νόμου, ἀρπαγείσης ὑπὸ τῶν Βαρβάρων, καὶ ὅς-
 τις ἐξ εὐσεβοῦς ζήλου ἐλαυνόμενος δὲν ἀφῆκε
 φωνὴν κατὰ τῆς φιλοδοξίας τῶν ὑμετέρων ἡγε-
 μόνων οἵτινες κατασπαράττουσιν ἀλλήλους, ἀντὶ
 συνασπισθέντες ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου
 αὐτῶν συμφέροντος; νὰ ἐγείρωσι τὰ ὄπλα κατὰ
 τῶν ἀπίστων. Γοιαῦτα εἶναι τὰ αἰσθήματα καὶ
 οἱ λόγοι ὅλων τῶν περιηγητῶν, τοὺς ὁποίους
 βλέπομεν. Ἀλλ' ὁποῖον τὸ κέρδος, τὸ ἐκ τῆς
 ματαιᾶς ταύτης μακρολογίας; Καὶ ἐπὶ 500 ἔτη

δύνασθε ἀνωφελῶς νὰ ὁμιλήτε παρ' ὑμῖν περὶ τῆς κακῆς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δυνάμεως τῶν χριστιανῶν σας, ἀλλ' ἡθεραπεύει δὲν ἐπέρχεται τυχῶς. Οἱ ἡμιμαθεῖς τῶν χωρῶν ὑμῶν περιπικίζουσι τὴν ἀμάθειάν μας. Ἄλλ' ἔχουσιν ἀρά γε δίκαιον; Ἡμεῖς δὲν ἀρκεῖ ὅτι μετεδώσμεν εἰς ὑμᾶς ἐπὶ παλαιότερων χρόνων τὰ φῶτα τῶν καλλιτέρων ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπελάθεσθε τῶν μαθημάτων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἐπικούρου καὶ τῆς λοιπῆς χορείας τῶν ἀρχαίων σοφῶν, ἡμεῖς ἀπεστείλαμεν καὶ δεύτερον πρὸς ὑμᾶς περὶ τὰ μέσα τῆς ἸΑ' ἑκατονταετηρίδος τὸν σοφὸν Ἀργυρόπουλον, Θεόδωρον Γαζῆν, Γεώργιον Τραπεζούντιον, Γεώργιον Γεμιστὸν καὶ Ἀνδρόνικον [Κάλλιστον]. Φθίνεσθε ἐκπληττόμενοι εἰς τοὺς λόγους μου· ἀλλὰ τίνας ἐκλαμβάνετε ὄντας τοὺς Ἀθηναίους; Ὅπως καταστήσω ὑμᾶς ἀναπολογητοὺς, φυλάττω ὡς ὕστατον ν' ἀναφέρω τὸν περιφανῆ κηλόγηρον Βησσαρίωνα, ὃν εἰς τῶν Ηκπῶν ὑμῶν ἀνηγόρευσε Κερδινάλιον καὶ ἔπεμψεν ἀπεστακμένον εἰς Γαλλίαν ὅπως ἐξεμαλύνῃ τὰς διαφορὰς τὰς ἀναφύεσθαι μεταξὺ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου ΙΑ' καὶ τοῦ Καρόλου, τελευταίου δουκὸς τῆς Βουργουνδίας. Νομίζετε ὅτι ὑμεῖς εἴσθε οἱ μόνοι θεματοφύλακες τῆς ἱστορίας; Ἴσως δὲν γνωρίζετε ὅτι ὁ Πάπας κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Ἑλλήνου Βησσαρίωνος ἐπραξεν ὅ,τι εἰς οὐδενὸς ἑτέρου Κερδινάλιου τὴν κηδεῖαν, πρερυσθεῖς κατ' αὐτὴν παρὰ τὴν ἐθιμοτυξίαν τῆς αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Δὲν θέλω νὰ στοιχηματίσω, ὅτι καίπερ γινώσκται τῆς λατινικῆς δὲν ἠκούσατέ ποτε τὸ ἱστορικὸν τοῦτο.

Μάθετε προσέτι καὶ τὸ ἐξῆς; ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἦτο φιλόσοφος Πλατωνικός, ὁ δὲ Γεώργιος Τραπεζούντιος φιλόσοφος Περικατητικός. Αἱ δύο αὐτὰι φιλοσοφικαὶ αἱρέσεις ὑφίστανται ἔτι παρ' ἡμῖν ἐχθραὶ πρὸς ἀλλήλας ὅπως καὶ τὸ πάλαι. Ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος ἔγραψε κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ σύγγραμμα θὰ περιῆλθεν εἰς χεῖράς σας, καὶ θὰ ἔδωκε τὴν κυρίαν ἀφορμὴν ἕκτοτε νὰ εἰσαγάγητε εἰς τὰ σχολεῖά σας τὸν Ἀριστοτέλην. Ἐβθετε εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔλθετε εἰς Σινώπην, περιώνυμον λιμένα τῆς Μάυρης θαλάσσης, ἐκεῖ θὰ ἴδητε καθηγητὰς φιλοσοφίας, δυναμένους νὰ διδάξωσιν ἐπὶ 40 ἔτη τοὺς ὑμετέρους. Ἐκ μετριοφροσύνης δὲν ἀναφέρω τοὺς ἐν Ἀθήναις· θὰ πληροφορηθῆτε περὶ τούτου. Σχολεῖα λοιπὸν λειτουργοῦντα ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς τρισὶ πόλεσιν, αἱ ὠνόμαστα. Εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος δὲν θηρεύουσιν ἕτερον ἐπιστήμην εἰμὴ τὴν διδάσκουσιν τὴν καταφρόνησιν τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων καὶ τὴν ἐπιδιώξιν τῶν οὐρανίων. Ἄπαντα ἡ φιλοσοφία ἡμῶν συνίσταται εἰς τὴν ἀπόκτησιν γνώσεων καὶ εἰς τὴν ἀποστροφὴν τοῦ

κακοῦ· ἡ δὲ ἡμετέρα θεολογία εἰς τὴν προσευχὴν. Ὁ μέγας Ἀπόστολος, ἐξ οὗ πρῶτον ἡ πόλις ἡμῶν ἔμαθε τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ, δὲν ἐνέπνευσεν ἕτερόν τι εἰς τὰς καρδίας μας· περὶ τὰ δύο ταῦτα στρέφεται τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἀντικείμενον τῶν σοφῶν ἐπιστολῶν, αἱ ἀπέστειλεν εἰς τοὺς Ἑλληνας.

Ὡς πρὸς ὑμᾶς δὲ, ὁποῖος εἶναι ὁ καρπὸς τῆς πονηρᾶς ὑμῶν εὐγλωττίας, καὶ τοῦ συγκεχυμένου ἐκείνου πατάγου τῶν σχολείων σας, τῶν ματαίων καὶ ἐπιμόνων διχαιμισθητήσεων τῶν διδασκάλων σας, τῶν χιμαριτικῶν ἐκείνων πραγματειῶν ἐπὶ τῆς ὕλης, αἱ ὀνομάζετε περιέργους, ἡμεῖς δὲ γελοῖαι; Τὸ πλεῖστον τῶν ζητημάτων τῆς φυσικῆς εἶναι ἔριδες ἄχρηστοι τὴν περιέργειαν μόνον θεραπεύουσαι. . . . Ὅλοι δὲ αἱ λεπτολογίαι τῶν σχολείων σας ἀπέβησαν ἢ ἡ πηγὴ, ἢ τὸ στήριγμα νέων καὶ παραδόξων αἱρέσεων, τερατωδῶν δοξασίων, συμμαχιῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων, καὶ ἀδικιῶν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς δικαιοσύνης. Ἀφ' ἧς ἀπεδιώξατε ἐκ τῶν σχολείων σας τὸν Πλάτωνα καὶ εἰσηγάγετε τὸν Ἀριστοτέλην, πόσοι ἐκ τῶν ὑμετέρων διδασκτόρων τῆς Σχολαστικῆς φιλοσοφίας δὲν ἠθέλησαν νὰ καταστήσωσι τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Περιπατητικοῦ τούτου φιλοσόφου τὸ θεμέλιον τῶν δογμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ, καταλιπόντες τὰς Γραφὰς, καὶ θέσαντες τὰ πάντα εἰς ἀμφιβολίαν, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ; Ἡμᾶς ὅμως ἐνταῦθα δὲν κατέλαβεν εἰσέτι ἡ μανία τῆς ἀποδοχῆς τῶν γνωμῶν τῶν φιλοσόφων τούτων· ἂν καὶ κατάγωνται ἐκ τῆς χώρας ἡμῶν καὶ ἐδιδάχην ἐνταῦθα, πρῶτοι φερόμεθα κατ' αὐτῶν, ὅσακις ὁ ὀρθὸς λόγος ἐπιτάσσει.

Ἀφοῦ ὁμίλησα τί πράττομεν ἐν εἰρήνῃ ἐνταῦθα, ἴδωμεν ἂν καὶ τὰ πολεμικὰ ἡμῶν ἔργα ἔχωσι τινα ὑπεροχὴν ὡς πρὸς τὰ ὑμέτερα. Δὲν ἀνέρχομαι εἰς τοὺς παλαιούς αἰῶνας· πρὸ 464 ὅμως ἔγῶν κατετροπώσαμεν τὸν ὠραιότερον ὑμῶν στόλον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ἐν Μακεδονίᾳ. Τὰ δὲ ὄπλα ὑμῶν ἄπαξ μόνον ὑπερίσχυαν τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τότε δι' ἐπιχειρήματος μεστοῦ ἀσθεσίας. Διότι ὁ στρατὸς, ὃν ἡ συμμαχία ὑμῶν συνήθροισε 15 ἔτη μετὰ τὴν παρὰ τὸν Στρυμόνα ἦτταν καὶ ὥπλισε πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἀγίας Γῆς, ἀφικόμενος εἰς Ζάραν τῆς Δαλματίας, ἀνάνδρως ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀντὶ νὰ πορευθῇ εἰς Παλαιστίνην ὡς εἶχε διακηρύξει. Οὕτω δὲ προδίδοντες τοὺς πόθους τῆς σταυροφορίας ἐ-

1. Ἐννοεῖ ἴσως τὴν ἔξωσιν τῶν Σικελῶν ἐκ Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Βρανα τῷ 1185, 7 Νοεμβρ. καὶ τὴν ἦτταν αὐτῶν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Δημητρίτου περὶ τὸν Στρυμόνα· τοῦτο καταγράφεται καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρου, ἐνθα λέγει ὅτι 15 ἔτη μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ἤρξατο ἡ σταυροφορία.

κείνης και καταχρόμενοι τὰς συνεισφορὰς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἄς προσήνεγκεν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ πολέμου, διευθύνθητε ἀπρυσδοκίτως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἣν κατελάβετε παρὰ τὸ δημόσιον δίκαιον, καὶ παρὰ τὴν εὐσεβῆ ἐλπίδα τῶν ἐντίμων πολιτῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Αὐτόθι δὲ ἀνηγορεύσατε δύο ἢ τρεῖς αὐτοκράτορας, ὧν εἷς διὰ τῆς κεφαλῆς του ἐξιλέωσε τὸ ἔγκλημα τῆς ἀρπαγῆς.

Ὅταν δὲ ἡ αὐτοκρατορία ἡμῶν ἤρξατο αἰσθανομένη τὴν ὀρμὴν τῶν θωμανικῶν ὕπλων, ἐὰν ἠκούετε τὴν φωνὴν τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς θρησκείας ἠθέλατε συνενώσει τὰς δυνάμεις ὑμῶν πρὸς τὰς ἡμετέρας ὅπως καταστρέψητε ἐν αὐτῇ τῇ πηγῇ αὐτοῦ κακόν, ὅπερ δι' ὑμᾶς θὰ ἔχη θλεθριωτάτας συνεπειάς.

Ἰδοὺ δὲ τί ἐπράξατε ὑπὲρ ἡμῶν. Οἱ Γενουήνσιοι ἐχορήγησαν εἰς τὸν Μουράτ Α' πρὸ 308 ἐτῶν πλοῖα πρὸς διάβασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην, προσάψαντες αἰωνίαν κηλίδαν εἰς τὸ χριστιανικὸν ὄνομα. Αἱ συνωμοσίαι ὑμῶν καὶ αἱ φατρίαι ἀφῆρσαν καὶ αὐτὴν τὴν βοήθειαν ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου ἥρωα. Καὶ τότε δὲ, ὅτε ἐπιστεύσαμεν ὅτι ἀνεύρομεν τὸν μόνον ἡμῶν ἐλευθερωτὴν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σκενδέρμπεη, ὁ πάπας Πῖος Β', ὁ ὁποῖος εἶδεν ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶχε θέσει εἰς τὴν πλάστιγγαν τὴν τύχην τῶν Ὀθωμανῶν, διέκοψε τὰς προόδους αὐτοῦ καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἡσυχάσῃ εἰμὴ ἀφοῦ ἀπέτρεψεν αὐτὸν τοῦ ἱεροῦ πολέμου, καὶ ἔφερεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως ἀναμίξῃ εἰς τὰς ἐριδας τῶν χριστιανῶν· σκοπὸς δὲ ἦτο ὅπως διώξῃ τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Νεαπόλεως.

Μετά τινα χρόνον πόσον ἀναξίως ὑπεδέχθητε καὶ ἀνάδρους μετεχειρίσθητε τὸν πρίγγιπα Ζιζίμ, πρωτότοκον υἱὸν τοῦ Μωάμεθ Β', τοῦ προστάτου τῆς ἡμετέρας πόλεως; Αὐτὸς ὁ δυστυχὴς Ζιζίμ, ἀπομακρυνθεὶς τοῦ κράτους ὑπὸ στάσεως στρατιωτικῆς, ἔτρεξεν εἰς Εὐρώπην, ἔτοιμος ν' ἀνοίξῃ εἰς τὰ ὄπλα ὑμῶν τοὺς κόλπους τῆς Τουρκίας. Σεῖς ὅμως ἐνοχοὶ ἐνώπιον τῆς Χριστιανωσύνης οὐ μόνον κατεφρονήσατε τὴν πρόσφορον αὐτὴν εὐκαιρίαν, ἀλλ' εἰς τὴν νωθρότητα προσεθέσατε τὴν ἀπιστίαν, διαφθείραντες τὸν ἀτυχῆ αὐτὸν πρίγγιπα διὰ φαρμάκου. Πρὸς τιμὴν σας δὲν ἀναφέρω τοὺς μνημονεύοντας τὸ τοιοῦτον συγγραφεῖς. Οὕτω δὲ ἠπατήσατε τὴν Ἑλλάδα, ἣτις ἀνέμενε τὴν ἔλευσίν του, καὶ ἣτις ἐθεώρει αὐτὸν ὡς τὴν μόνην πηγὴν τῆς ἀποκαταστάσεώς της· ἠπατήσατε δὲ καὶ τοὺς Τούρκους, τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν μερίδα του. Οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ πρίγγιπες ἀνακρινόμενοι τὸ πάθημα τοῦ Ζιζίμ, οὐδέποτε ἐπ' οὐδεμιᾷ καταδιώξῃ θὰ σπεύσασιν νὰ ἔλθωσι πρὸς ὑμᾶς.

Ὡς πρὸ ἡμᾶς δὲ παρατηροῦμεν ὅτι δὲν λεί-

1. Εἰς τὸν Μουράτ Β' τῷ 1441 παρεχώρησαν οἱ Γενουήνσιοι ἢ οἱ Ἐνετοὶ πλοῖα.

πει ἡ ἀνδρεία, ἀλλ' ἡ ὄρα ἡ κατὰλληλος. Ἡ ἀνδρεία τοῦ ἡμετέρου ἔθνους δὲν ἐξέκλινε τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἀξίας· μήπως ἔτι καὶ νῦν στρατοὶ Ἑλληνικοὶ δὲν μάχονται κατὰ τῶν στρατῶν σας καὶ δὲν ὑποτάσσουσι τὰς ἐπαρχίας σας; Δὲν δύνασθε ν' ἀρνηθῆτε ὅτι οἱ θωμανικοὶ στρατοὶ δὲν συνίστανται ἐκ τῶν παίδων τῆς φυλῆς ἡμῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα Γενίτσαρος δὲν ἀφαιρεῖ τὸ δίκαιωμα τῆς ἐλληνικῆς καταγωγῆς, καὶ δὲν καταστρέφει τὴν δύνάμιν τῶν φυσικῶν ιδιοτήτων τῆς γενέσεως. Καὶ ἐκ τίνος χώρας κατάγεται ὁ Σουλτάνος ἀφ' ἧς πρὸ τόπων γενεῶν ἐγκατέστησαν οἱ Τούρκοι ἐν Κωνσταντινουπόλει; μήπως συνηθέστατα Ἑλληνίδες δὲν ἔδωκαν διαδόχους τοῦ θρόνου; Δὲν ἀνατρέχουμεν εἰς παλαιότερους χρόνους; αὐτὴ ἡ Χουνκίχρ-Ἀζκί, ἡ ἡ πρώτη Σουλτάννα τῆς αὐτοκρατορίας, ἣτις εἶναι σήμερον τὸ μόνον ἀντικείμενον τῶν ἐρώτων τοῦ Μωάμεθ Δ' καὶ μῆτηρ τοῦ μικροῦ πρίγγιπας, θν θεωροῦμεν σήμερον ὡς διάδοχόν του, εἶναι ἐκ γενετῆς Ἑλληνίς, αἰχμαλωτισθεῖσα κατὰ τὴν λεηλασίαν τῆς Ρεθύμνης τῆς Κρήτης πρὸ εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἐτῶν. Ἐν σχεδὸν εἴμεθα ἔθνος τοῦ αὐτοῦ αἵματος· ἐπῆλθε καὶ ἐνταῦθα ὅτι εἰς τοὺς Σάζωνας καὶ Ἀγγλους, τοὺς Γότθους καὶ Ἰσπανοὺς, εἰς τοὺς Γαλλάτας καὶ τοὺς Φράγκους. Καὶ ἂν ὁ Θεὸς ἤθελεν εὐδοκῆσαι ν' ἀσπασθῶσιν οἱ Τούρκοι τὸν χριστιανισμόν, καὶ οὕτω νὰ παύσῃ ἡ διαφορὰ αὐτῆ τῶν θρησκευμάτων, ἡ ἐπενεγκοῦσα καὶ διαφορὰν ἠθῶν ἀσυνδιαλλάκτων, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἔτι καὶ νῦν ἰσχυρότερος τῶν πρώτων αὐτοκράτορον τῆς Κωνσταντινουπόλεως...

Λέγετε ὅτι ὁ Θεὸς θέλει νὰ σας τιμωρήσῃ διὰ τῶν δυσπραγιῶν αἰτινες ἐπέρχονται καθ' ὑμῶν. Βελτιώσατε ἐαυτοὺς. Διὰτί λοιπὸν δὲν κατευνάζετε τὴν ὀργὴν του ὑπῆκοντες εἰς τὸ προστάγματά του. Σεῖς ὅμως οὐδέποτε θέλετε συνετισθῆ. Ἡμεῖς δ' ἐν τῷ δικαίῳ εἴμεθα ἐρωτῶντες ὑμᾶς ποῦ εἶναι ὁ μέγας ἐκεῖνος νοῦς καὶ ἡ ιδιάζουσα ἐκεῖνη ἀξία, ἡ ὑμᾶς ὑψῶσα ὑπεράνω τῶν Ἑλλήνων;—

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ καλογήρου, ὁ διδάσκαλος λαμβάνει τὸν λόγον καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς ἡμᾶς,

— Παρέλειψεν, εἶπε, νὰ σημειώσῃ τι ὀμιλῶν περὶ τῆς ἀνδρείας τῶν Γενιτσαρῶν Ἑλλήνων. Ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ προσενηθῶμεν πάταγον περὶ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἑλλήνων, ἤρκει νὰ μνημονεύσωμεν τριῶν ἐκ τῶν σημερινῶν ἡμῶν ἠρώων, ὧν ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ τόλμη ἀνεφάνη εἰς τὸν πόλεμον τῆς Κρήτης, οἷον τοῦ Ζυμπι (Σήφ), τοῦ Βαλσάμου καὶ τοῦ Καλάμου· οἱ δύο πρώτοι εἶχον τὴν διοίκασιν ἐνὸς συντάγματος, ὁ ἕτερος δὲ τὸν τίτλον λοχαγοῦ. Καὶ οἱ τρεῖς ὑπῆρξαν τοὺς Ἐνετοὺς μετὰ τοσούτου θάρρους

καὶ φρονήσεως, ὥστε ἐφήλκυσαν τὸν θαυμασμὸν καὶ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Χριστιανῶν. Πληροφόρηθητε περὶ αὐτῶν, ἐὰν ἐπισκεφθῆτε τὴν Κρήτην.¹—

Ἡ ἐκπληξίς ἦν παρήγαγεν ἡ ἀπολογία αὐτῆ τῶν Ἑλλήνων εἰς ἡμᾶς ἦτο μεγίστη, τοσοῦτο μᾶλλον, διότι ὑπελάθμεν ἐκ τῶν προτέρων τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὡς ἀγαθόν. Ἐταπείνωσε τὴν σοφὴν ἡμῶν ὁμηγυρίαν, ἥτις ἐξήτησε παρ' αὐτοῦ συγγνώμην ἐπὶ τῇ ἀδίκῳ ἐκτιμῆσει τῆς ἀξίας τῆς νέας Ἑλλάδος. Ὁ ἔξοχος αὐτὸς ἀνὴρ ὠνομάζετο Δαμασκηνὸς ἱερομόναχος, περὶ τοῦ ὁποῖου καλῶς εἶχε κρίνει προηγουμένως ὁ Βερταλδῆ. Ὁ Δαμασκηνὸς ἐβεβαίωσε ἡμᾶς ὅτι διὰ παρομοίων λόγων ἀντιπαρετάσσετο κατὰ τῆς μεγαλαυχίας πολλῶν περιηγητῶν. Καὶ ἐὰν συνεχέστερον ἔβλεπε τοιοῦτους, ἡ τιμὴ τῆς Ἑλλάδος ἤθελεν ἀνορθωθῆ.

Ὁ Δαμασκηνὸς ὠμίλει τὴν ἑλληνικὴν ὀρθῶς, τὴν τουρκικὴν, τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν, διέφυγον δὲ τῆς γλώσσης αὐτοῦ καὶ τινεὶ λέξεις τῆς γαλλικῆς. Εἶναι φίλος στενὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις Βενεδικτίνου πάτερ Σιμών, καὶ εἰς τῶν νῦν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας· ἐκ μετριοφροσύνης δὲ δὲν ἐμνημόνευσε προηγουμένως ἐξ αὐτοῦ. Οἱ ἕτεροι δύο εἶνε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ Δημήτριος Βενιζέλος. Ἐπειδὴ δ' αἱ γνώσεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου εἶναι περιορισμέναι, τὰ μαθήματα αὐτοῦ περιορίζονται εἰς χριστιανικὰς συμβουλὰς. Ἐκαστος διδάσκει κατ' οἶκον, λαμβάνων διδάκτρα τὴν ἐθελουσίαν προσφορὰν τῶν φοιτῶντων μαθητῶν.

Ἀποχωρισθέντες τῶν κολογῶν καὶ τοῦ διδασκάλου μετὰ ἀπειροῦς φιλοφροσύνας ἠκολούθησαμεν τῷ δὴδηγῶ ἡμῶν ἐλθόντι εἰς ἀνεύρεσίν μας, ὁ ὁποῖος ὠδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὴν Πύλιν τοῦ Διπύλου.

Οἱ σύγχρονοι ἐπικριταὶ τοῦ Guillet, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπικρίσεως αἱ ἐπίνεγκον κατὰ τοῦ συγγραμματος αὐτοῦ, ὧν πολλαὶ βᾶσιν εἶχον πάθος καὶ φθόνον, ἔκριψαν τὰ βέλη των καὶ ἐπὶ τῆς ἀπολογίας ταύτης· ὁ δὲ Guillet ἀπολογούμενος ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς β' ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου του λέγει, ὅτι τὴν ἀπολογίαν ταύτην εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅτε ἔγραφεν, ὅτι πολλὰκις ἴσως μετεχειρίσθησαν αὐτὴν οἱ ἐν Ἀθήναις λόγιοι καὶ ὅτι εἶναι τι πραγματικόν· θὰ ἦτο δὲ ἄλλως δι' αὐτὸν μεγάλη τιμὴ ἂν ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ ἢ νὰ ἐφεύρη τοιοῦτους λόγους ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· τοιοῦτόν τι ὅμως δὲν ἐγένετο, ἀλλὰ καλῆ τῇ πίστει μετέφερεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὅ,τι εἶχεν ὑπ' ὄψιν του. Καθὰ δὲ ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν ὁ Guillet ἔκαμε καλὴν χρῆσιν καὶ ἐν-

τιμον τῶν διαφόρων πηγῶν, αἱ εἶχεν εἰς χεῖρας του, οὐδὲν προσθέσας ἢ δημιουργήσας, ἀλλὰ μόνον καταγράψας ὅ,τι εὑρε σχετικὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐκ πολλῶν λόγων τεκμαιρόμενοι, παραδεχόμεθα ὅτι ἡ ἀπολογία αὐτὴ εἶναι προῖον τῶν σκέψεων Ἑλληνος λογίου ἀνδρός· αἱ ἐν αὐτῇ σκέψεις καὶ γνώμαι πολλὰκις καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐπανελήφθησαν· φαίνεται δὲ νὰ ἐγράφη ὑπό τινος τῶν ἐν Ἀθήναις κληρικῶν λογίων καὶ διεκονώθη εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει διαμένοντας καπουτσίους, πρὸς τοὺς ὁποῖους συνεδέοντο διὰ φιλικῶν σχέσεων.

Ἄν ὁ ἱερομόναχος Δαμασκηνὸς εἶναι ὄντως πραγματικὸν πρόσωπον ἢ μὴ δὲν δυνάμεθα ἀλλοθεν νὰ βεβαιώσωμεν· ὁ Babin δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομά του, ὁ Guillet ὅμως καὶ ἀλλαχοῦ μνημονεύει τοῦ ἀνδρός ὡς δόντος αὐτῷ ἄλλας πληροφορίας ἱστορικὰς περὶ Ἀθηναίων, καὶ ὡς ἐφημερίου τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἐκκλησίας, ἥτις τότε ἦτο ἡ παρὰ τὴν νῦν μητρόπολιν ἐκκλησία.

Ὡς πρὸς αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν ἀπολογίαν παρατηροῦμεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν αὐτὴν αὐστηρῶς· ἀρκεῖ ν' ἀνατρέξωμεν εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐγράφη, χρόνους δουλείας καὶ παθημάτων, καθ' οὓς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος οὐδεμίαν διέδωκεν ἐλπίδα σωτηρίας εἰς ἑαυτὸ, καθ' οὓς ἠσθάνετο μὲν ὅτι ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ τι, ἔχον τὴν συνδρομὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν, ἔβλεπε δὲ αὐτοὺς ἀκίνητοῦντας καὶ ἀναισθητοῦντας εἰς τὰ παθήματα τῶν Χριστιανῶν, ὅπως κατανοήσωμεν καὶ τὴν σφοδρότητα τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν ἐνιαχοῦ διαφανομένην μεγαλαυχίαν. Περὶ τῶν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ ἱστορικῶν παραδειγμάτων, κυρίως δὲ τῶν φιλοσοφικῶν δοξασίων, ἔνθα φαίνεται μικρὰ τις ἀντίφασις ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν περιπατητικῶν καὶ σχολαστικῶν, δὲν εἶναι βεβιαίως ἐνταῦθα ὁ τόπος νὰ γράψωμέν τι.

Ὡς πρὸς τὸ συγγραμμα δὲ τοῦ Guillet, σημειοῦμεν ἐν γένει ὅτι καίτοι δὲν φέρει τὸν τύπον τῆς ἀκριβείας ἐνιαχοῦ καὶ τῆς ἐντελοῦς ἐρεύνης καὶ παρατηρήσεως, εἶναι πηγὴ πολλῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοπογραφίας τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ Τούρκου, ἀξία νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ μέλλοντός ποτε νὰ γράψῃ ἐκτενῆ ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀξίαν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πόλεως ταύτης.

A. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ.

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΠΑΠΗΑΧΡΗΣΤΟΣ

Τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1828 ὁ Αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ἐλθὼν εἰς Βάρνην, κατεχομένην τότε ὑπὸ Ῥωσικοῦ στρατοῦ, ἀπέπλευσεν ἐκείθεν ἐπὶ πλοίου ἱστιοφόρου, διευθυνόμενος εἰς Ὀδησσόν. Κατὰ τὸν πλοῦν τρικουμικὰ φοβερὰ ἐ-

1. Περὶ τούτων ὁ Guillet εἰς τὸ περὶ Κρήτης λέγει (σελ. 451). «Οἱ ἀνδρεῖοι συνταγματάρχαι Ζυμπὶ καὶ Βάλαχος καὶ ὁ λοχαγὸς Κάλιαμος, . . . ὧν ὁ Ζυμπὶ διηγήθη μίαν ἡμέραν τὰ ἔργα, ἦσαν Σφακιανοί.»